

Op zoek naar de Sierlijke witsnuitlibel (*Leucorrhinia caudalis*)

Marchel Stienstra & Jacob Bosma

In 2010 werd in de Weerribben in Overijssel een Sierlijke witsnuitlibel aangetroffen. De soort was afgezien van een enkele losse waarneming in Nederland lange tijd als uitgestorven beschouwd. De vondst in de Weerribben was voor de auteurs aanleiding in enkele potentieel geschikte leefgebieden in Fryslân te onderzoeken of de Sierlijke witsnuitlibel hier ook voor zou komen. Van die zoektocht wordt in deze bijdrage verslag gedaan.

Inleiding

De Sierlijke witsnuitlibel is altijd een zeldzame verschijning geweest en na een waarneming in 1970 bij het Groot Malpieven in Noord-Brabant gold de soort decennialang als verdwenen uit Nederland. In 2006 dook de soort op in de ENCI-groeve bij Maastricht. Hier werd een paring waargenomen. In 2007 en 2008 kon deze libel helaas niet worden teruggevonden. De vondst van een exemplaar van de Sierlijke witsnuitlibel in 2010 en de explosieve groei van de soort in de Weerribben, was voor ons aanleiding nader onderzoek te doen naar het mogelijke voorkomen in Fryslân.

De aanleiding

Het verhaal begint met een excursie in de Weerribben op zondag 15 mei 2010. Onder leiding van Jeroen Bredenbeek gaan we op zoek naar de Donkere waterjuffer (*Coenagrion armatum*). Al snel vinden we meerdere exemplaren van deze zeer zeldzame soort. Als de excursie bijna voorbij is en er zelfs al een paar mensen in de boot zitten, is er wat commotie gaande. Wij lopen ernaartoe om te kijken wat er aan de hand is. Een paar Belgen hebben volgens eigen zeggen een vers uitgeslopen Sierlijke witsnuitlibel gevonden. Dit duidt op voortplanting van deze soort. Wat we zien is inderdaad een Witsnuitlibel met witte achterlijf-aanhangsels. Vanwege de versheid van deze libel vindt er enige discussie plaats over de vraag of het wel een Sierlijke is. Er gaan ook stemmen op voor een Oostelijke Witsnuitlibel (*Leucorrhinia albifrons*). De Belgen blijven echter bij hun determinatie van een Sierlijke Witsnuitlibel. Ze zullen na bestudering ook gelijk krijgen.

Na deze vondst werd er direct onderzoek gedaan in het betreffende gebied in de Weerribben. Er werd nog een larvehuidje gevonden, waarmee er voor het eerst sinds

zestig jaar weer succesvolle voortplanting in Nederland was aangetoond. De jaren erna is er veel onderzoek gedaan en heeft de soort zich sterk uitgebreid. De soort werd op meerdere locaties in de Weerribben gevonden. Zelfs in de Wieden werden er twee locaties ontdekt. In 2012 werden er ook twee mannetjes aangetroffen in Fryslân. De locatie was de Driessenpolder in de Lindevallei. Ook in 2014 werd hier een mannetje waargenomen. Voortplanting in Fryslân was tot dan toe nog niet vastgesteld. Zoektochten in de Brandemeer, Rottige Meenthe en de Alde Feanen leverden helaas niets op.

De voorbereiding op de zoektocht

Omdat de aantallen Sierlijke witsnuitlibellen in de Weerribben en de Wieden de laatste jaren explosief waren gestegen, vatten wij het plan op om te gaan zoeken naar deze soort in Fryslân. Potentieel geschikte gebieden zouden volgens ons de Brandemeer en de Rottige Meenthe kunnen zijn. Deze grenzen bijna aan de Weerribben en volgens ons zouden we hier de meeste kans maken om deze libel te vinden. Om gericht te kunnen zoeken is het van belang om te weten in wat voor biotoop de Sierlijke witsnuitlibel voorkomt. Het huidige leefgebied van deze libel zijn petgaten in laagveenmoerassen. Het water moet vrij helder zijn met een rijke onderwatervegetatie en Gele plomp (*Nuphar lutea*) en/of Witte waterlelie (*Nymphaea alba*). Wat ook van belang is voor onze zoektocht is de fenologie van de Sierlijke witsnuitlibel. Het is een voorzomersoort met een lange vliegtijd. De vliegtijd duurt van begin mei tot halverwege juli. De grote piek ligt tussen eind mei en half juni. De larven brengen het grootste deel van hun leven door in de ondiepe en vegetatierijke zones langs de oevers. De larvehuidjes hangen vrij laag in de oevervegetatie, vaak vlak boven het water. Na het uitsluipen blijven de dieren meestal in de directe omgeving van het voortplantingswater, vaak op beschutte en kruidenrijke plaatsen, waar ze zonnen en foerageren. Bij slecht weer en voor de overnachting vliegen de dieren de boomkruinen in. Tijdens de voortplantingsfase bezetten de mannetjes vaste territoria op drijvende bladeren, vaak midden op het water, waar ze een goed overzicht hebben. Ze vliegen regelmatig op, maar keren vaak weer terug naar dezelfde plek. De vrouwtjes worden veel minder vaak bij het water gezien, maar vliegen soms rustig over het midden, waarbij ze zich laten vastgrijpen door een mannetje om onmiddellijk daarna tot eiafzet over te gaan. De eiafzet vindt plaats onder begeleiding van het mannetje, dat op enige afstand vliegend de

Figuur 1. Mannetje Sierlijke witsnuitlibel, Brandemeer 5 juni 2016 (foto Marchel Stienstra).

wacht houdt en andere mannetjes wegjaagt. De eieren worden zonder uitzondering afgezet boven veldjes met onderwatervegetatie waarin de eieren blijven kleven. De dieren zijn het meest actief bij warm, zonnig en niet te winderig weer.

De zoektocht

Met al deze kennis in ons achterhoofd heeft de tweede auteur via Google Earth gezocht naar geschikt lijkende petgaten in de Rottige Meenthe en de Brandemeer en met behulp daarvan een route uitgestippeld. Een dag plannen blijft altijd lastig met libellen. In tegenstelling tot vogels ben je bij het zoeken naar libellen afhankelijk van het weer en de vliegtijd van een bepaalde soort. Op zondag 5 juni 2016, in de piek van de vliegtijd van de Sierlijke witsnuitlibel, is het dan eindelijk zover.

We beginnen in de Rottige Meenthe. Het is nog vroeg, nog geen acht uur, maar de temperatuur is al aan de hoge kant. Ideaal weer voor de libellen. We zien dan ook al snel redelijke aantallen Gewone oeverlibellen (*Orthetrum cancellatum*) en een paar Vroege glazenmakers (*Aeshna isoceles*). We maken een leuke wandeling en checken alle plekken op Gele Plomp of Witte waterlelie. Helaas vinden we weinig geschikte plekken voor de Sierlijke witsnuitlibel. Eén petgat lijkt ons wel geschikt. Maar hier vliegen alleen een paar Viervlekken (*Libellula quadrimaculata*) en Grote roodoogjuffers (*Erythromma najas*) rond. Na een tocht van ongeveer twee uur zijn we weer bij de auto. Allebei zijn we het erover eens, dat als de Sierlijke Witsnuitlibel hier zit, dit bij het eerdergenoemde petgat moet zijn. Nu helaas niets.

Vervolgens rijden we richting Brandemeer. Hier ligt een petgat dat volgens een tip van Ronald van Seijen van een aantal jaren geleden geschikt zou moeten zijn voor de Sierlijke witsnuitlibel. We zetten de auto in de berm en zien al snel dat het petgat aardig begroeid is met Gele Plomp en Witte waterlelie. Dit ziet er wel heel geschikt uit. Wat opvalt zijn de vele libellen die langs de wal en boven het water vliegen. We noteren onder andere Smaragdlibellen (*Cordulia aenea*), Viervlekken, Bruine korenbouten (*Libellula fulva*) en Gewone oeverlibellen. Dan lopen we langzaam langs de oever tot Jacob plots roept: "Daar zit er één". Hij is echter nog niet uitgesproken of de libel vliegt weg. Marchel kan de libel nog volgen tot aan de overkant van het petgat. Jacob roept nog dat die wel terugkomt. Hij zat hier vlak vooraan op een lelieblad. Helaas met nadruk op zat. Maar tot nu toe moeten we het alleen doen met een zichtwaarneming van een Sierlijke witsnuitlibel! We willen natuurlijk graag een foto om onze vondst te documenteren. We blijven nog even wachten, maar het dier komt niet terug. Wel zien we meerdere Gevlekte witsnuitlibellen (*Leucorrhinia pectoralis*). Dit is een goed teken: Bruine korenbout, Gevlekte en Sierlijke witsnuitlibel zijn namelijk een drie-eenheid. De Sierlijke witsnuitlibel vliegt in de Nederlandse laagveenmoerassen samen met de genoemde soorten. We lopen verder en zien er weer een. Deze vliegt laag voor ons langs de weg over en maakt hoogte om zo in noordelijke richting uit

het zicht te verdwijnen. Tot op heden nog steeds geen foto, maar wel al twee exemplaren. We lopen verder en zien de een na de ander. Gelukkig blijven ze nu zitten en lukt het dan eindelijk om foto's te maken (figuur 1), helaas wel vanaf grote afstand. Eindelijk. We feliciteren elkaar. Dit maakt de ontdekking compleet. In totaal zien we minimaal zeven exemplaren. Mooi om te zien is hoe de mannetjes hun territorium verdedigen vanaf de leliebladeren. Iedere keer komen ze weer terug op hetzelfde lelieblad. We besluiten om terug te lopen naar de plek waar we het eerste exemplaar gezien hebben. Warempel, hij zit er weer! Mooi dichtbij, de camera's beginnen te klikken en we beginnen nog meer te glimmen. We stellen een aantal mensen op de hoogte van onze vondst. Een leuke bijkomstigheid is dat via de Libellenwerkgroep De Hynstebiter op Facebook er bier of een oranjetaart uitgelooft is voor de eerste die een populatie van de Sierlijke Witsnuitlibel in Fryslân ontdekt. Die gaan we binnenkort incasseren Peter.

De volgende halte is een ander deel van de Brandemeer. Ook hier weer een aantal Bruine korenbouten. Toch opvallend hoe algemeen deze soort is geworden in bepaalde gebieden. We rijden nog een klein stukje verder om opnieuw een wandeling te maken. Ook hier moet geschikt water zijn voor de Sierlijke witsnuitlibel. We checken de verschillende watertjes. Veel Gele plomp en lelieblad her en der, maar niet wat we zoeken. Er zijn ook weinig andere libellen. Wat opvalt is dat het water hier een stuk troebeler is dan in het petgat waar de Sierlijke witsnuitlibellen vlogen. Na een stevige wandeling houden we het hier voor gezien. Het is mooi geweest voor vandaag. Wat een dag; vooraf bewust op pad met als doel de Sierlijke Witsnuitlibel te vinden en dan ook thuiskomen met de trofee!

Nawoord

In de dagen na de ontdekking is er gericht gezocht naar bewijs van voortplanting van deze soort en met succes. Er is een aantal vrouwtjes gevonden, waarvan enkele bezig waren eitjes af te zetten. Dit betekent de eerste Friese populatie van de Sierlijke Witsnuitlibel. Ook is er contact geweest met de terreinbeheerder met het goede nieuws dat de soort in hun gebied voorkomt. Nu maar hopen dat het een stabiele populatie is waar we de komende jaren in Fryslân van kunnen genieten.

Literatuur

De Boer, E.P., E. van Hijum, C. Brochard & R.B. van Seijen, 2014. Libellenrijk Fryslân. Mei ljochtsjende wjukken oer it wetter. Bureau FaunaX, Gorredijk.

Internetbronnen

www.frieslandnatuur.weebly.com

Marchel Stienstra
Preesterlânswai 60
9254 GL Hurdegaryp
me.stienstra@gmail.com

Jacob Bosma
Ulbe van Houtenstrjitte 18
9061 AS Gytsjerk
jacob_birding@hotmail.com